

DVA PRILOGA POVIJESTI ŠIBENSKE TRGOVINE SREDINOM XVII STOLJEĆA

SEID M. TRALJIĆ

Pišući o šibenskoj trgovini s Bosnom spomenuo sam da je pred početak Kandijskog rata bio živ izvoz konja i drugih teglećih životinja preko šibenske skele u primorske gradove papinske države i u Mletke,¹ a ovdje ćemo to pitanje potanje obraditi i upotpuniti nekim podacima o trgovini između Šibenika i Bosne drugim proizvodima. Sve će to biti prikazano na temelju spisa onovremenih šibenskih notara, naravno koliko je to sačuvano i nama danas dostupno.² Šibenik je tada imao najviše veza s dva susjedna grada pod turskom upravom: Skradinom i Drnišom. Ti su gradovi kao najbliži Šibeniku bili u neku ruku glavna izvorišta trgovine s ovom mletačkom lukom na našoj obali Jadrana. Razumljivo je da su uz njih povezani bili sa Šibenikom i drugi udaljeniji gradovi, kao što su Banja Luka, Glamoč, Knin i mnoga sela s turskog i mletačkog područja. Međutim Skradin i Drniš su imali značenje izvoznih emporija i tu su se plaćale trgovačke pristojbe na robu koja je tuda prolazila prema mletačkoj granici.³

I

U trgovini s Bosnom Šibenik je ponajviše izvezio so, a za uzvrat uvozilo se žito, razni stočarski proizvodi, kako za domaće potrebe isto tako i za prodaju u Mlecima. Neposredno pred Kandijski rat bila se razvila trgovina konjima i drugim tovarnim životinjama koje su šibenski građani izvozili uglavnom u južnu Italiju, a ponešto i u

¹ Pomorski zbornik, Zagreb, 1962. str. 365—366.

² Historijski arhiv u Zadru, Šibenski općinski spisi, sv. 15, poseban sveščić na kraju fascikla (u buduće citiram HAZd).

³ S. M. Traljić, »Drniš XVI i XVII stoljeća«, Radovi Instituta JAZU u Zadru, 19/1972, str. 393—402.

Mletke. Možda je ta trgovina bila ovdje razvijena i prije ovoga vremena, ali za sad još nemamo u to uvida. Sačuvani su podaci iz 1642. i 1643. godine i na temelju toga ćemo je ovdje i razmotriti. Glavni kupci konja su tada u Šibeniku bili Vincenzo Michianich, Francesco Antonio Tetta i Antonio Mezalino (vich). Njih trojica su za te dvije godine kupili i izvezli svaki preko 70 konja, a možda i više, jer u sačuvanim bilješkama ima više praznih listova koji su valjda trebali biti naknadno ispisani. Osim toga ni ukupan broj kupljenih i izvezenih konja se ne slaže, jer po izvoznim bilješkama se vidi razlika od preko stotinu grla više nego što pokazuju zapisi o kupovini.⁴ U izvozu je moralo biti sigurno više konja, jer se i u drugim šibenskim spisima toga doba nailazi na pojedinačne podatke o trgovini konjima.⁵

U tadašnjem trgovanju konjima učestvovalo je koliko se može sada ustanoviti više od 40 Šibenčana. Oni su kupovali konje od različitih osoba s turskog i ponešto s mletačkog područja. Osim naprijed spomenute trojice najjačih kupaca, još se mogu istaknuti po broju kupljenih grla Milanko Radivojević, Luka Prahuljić, dr Iseppo Barchetta, Ivan Miljašnić, Marin Večeri, Giulio Criuellari, Antun Stanić, Gabriel Milli, koji su kupili i izvezli po 30—40 grla. Drugi su imali samo nekoliko komada. Prodavači su bili ponajviše iz Skradina i Drniša. Iz tih je mjesta po 15 muslimana i uz njih 8 kršćana, od toga 7 iz Drniša i jedan iz Skradina. I oni su sigurno išli u druga mjesta radi nabavke konja i onda ih dalje preprodavali Šibenčanima. Za Drniš znamo da je i prije i poslije ovoga vremena bio značajan izvozni centar za bosansku robu prema mletačkoj Dalmaciji.⁶ Osim ovih gradova spominju se pojedinci koji prodaju Šibenčanima konje iz slijedećih mjesta: Radonić (7 trgovaca), Vrpolje (7), Šibenik (7), Petrovo Polje (3), Zlosela (5), Humljenović (7), te Vrana, Knin, Sitno, Suhi Dolac, Vrbančić, Siverić, Kostajnica, Banja Luka, Cetina, Kosovo, Beograd, Glamoč, Rakitnica i Dubravica s jednim ili dva trgovca (prodavača).

Kupljene su konje prevozili iz Šibenika u odredišna mjesta domaći brodari (paruni) Toma Miagostović, Jure Miagostović, Antun Kunčić, Marko Tošić, Toma Đurković, a neki su se od njih i sami bavili ovom trgovinom. Vrst i veličina brodova se ne zna.

Cijene su konjima bile uglavnom 7—8 reala. Bilo je i jeftinijih, ali i skupljih, tako da su pojedini prodavani po 12 pa i više reala. To su sigurno bili konji boljeg kvaliteta. Inače im kvalitet nije istican posebno, izuzev što je ponegdje označena boja dlake ili spol. Redovito se piše samo cavallo, cavalla, te ponekad giumento (giu-

⁴ Bilješke o kupovini su posebno, a posebno podaci o utovaru konja na brodove.

⁵ HAZd, *Šibenski općinski spisi*, sv. 18.

⁶ S. M. Traljic, »Drniš...«, str. 399.

menta). Kod svake kupoprodaje zabilježeno je da li je prodavač imao dokument od turskih vlasti i tko ga je izdao. To su činili obično emini (carinici) ili u mjestima odakle konji potječu ili pak turski carinik u Šibeniku, koji je nadzirao cjelokupnu tursku robu koja se tuda izvozila i naplaćivao carinu. Visina carine za izvezene konje se nigdje ne navodi, ali se više puta bilježi da je kupac, osim cijene za robu, plaćao i carinu.⁷

U Šibeniku su tih godina bili carinici Ali Halifa, Džaferaga, te Ibrahim Durić. Carinik Džaferaga se i sam bavio trgovinom. Osim carinika spominju se i njihovi pomoćnici, odnosno poslovođe: Džafer Relanović, Ibrahim Kadić i Selim Šerić. Kadić je također trgovao konjima.

II

Turska osvajanja u Dalmaciji od kraja XV st. dalje prouzrokovala su uz ostalo postupno smanjivanje područja koje je pripadalo pojedinim gradovima na obali, pa je tako i kopneni dio šibenskoga kotara drastično umanjen. Sredinom XVI st. u izvještajima se spominje da je u šibenskom kotaru od nekadašnjih 150 sela tada bilo samo nešto oko trideset.⁸

Smanjivanjem broja sela u okolici Šibenika istodobno je smanjivana i veličina obradivog zemljišta, koje je gradu pripadalo, a to je imalo za posljedicu sve manje živežnih namirnica koje bi seljaci iz neposrednog zaleđa donosili u grad. Takav je bio slučaj i sa Zadrom, Splitom i drugim većim gradovima u mletačkoj Dalmaciji, pa su oni s vlastitim žitaricama i ostalim živežnim namirnicama mogli preživjeti samo nekoliko mjeseci, a veći dio godine primorani su bili uvoziti hranu iz drugih krajeva.⁹ Osim smanjivanja količine obradiva zemljišta, umanjenju prihoda pridonosilo je i to što su mnogi seljaci bježali u gradove, a obradivo zemljište ostajalo pusto.

Šibenik je još od srednjeg vijeka održavao žive ekonomske veze s Bosnom, pa se to nastavilo i u doba kad su turske granice pale na samih desetak kilometara od gradskih zidina. Tada je ovaj grad još više ovisio o dovozu robe iz zaleđa, koju su donosili kako trgovci iz susjednih gradova tako i turski podanici Morlaci, koji su dovozili osobito prehrambene proizvode. Još sredinom XVI st. mletački službeni izvještaji govore o značenju trgovinskih veza dalmatinskih gradova s Bosnom, te ostalim bližim područjem pod turskom upravom. Oni navode kako se u ove gradove neprestano uvozi »žito, sir, meso,

⁷ O turskim carinama i carinicima na dalmatinskim skelama usp. S. M. Traljčić, »Trgovina Bosne i Hercegovine s lukama Dalmacije i Dubrovnika u XVII i XVIII stoljeću«, *Pomorski zbornik*, Zagreb, 1962, str. 342—343.

⁸ D. K. Stošić, *Sela šibenskoga kotara*, Šibenik, 1941, str. 8.

⁹ O uvozu u Split vidi S. M. Traljčić, »Trgovina...«, str. 364—365.

međ, vosak, vuna, gunjevi, kože i druge slične stvari«. ¹⁰ Istodobno se iz Splita, Šibenika i ostalih gradova na jadranskoj obali izvozi u tursko zaleđe »so, slana riba, tkanine, ulje, mirodije, šećer, svijeće i druga roba« potrebna stanovništvu za svakodnevni život. ¹¹ Stanovnicima Dalmacije je ta trgovina nosila dvostruku korist: živežne namirnice kojima su oskudijevali, a isto tako i novac od prodate robe, jer su se tada građani ovdje većinom bavili trgovinom, pa su robu kupovali i preprodavali, zarađujući na taj način lijep novac.

Dosad nam ova trgovina Šibenika s Bosnom u XVII st. nije bolje poznata, ali se iz jednog dokumenta iz 1642—1643. godine vidi kako su šibenski trgovci toga vremena trgovali brojnim vrstama robe, koju su sigurno dovozili iz zaleđa, a nešto se je svakako proizvodilo i u samoj okolici grada. ¹² Ondje se doduše ne spominju osnovne živežne namirnice, kao žito, meso, ali zato pretežu one kojima je Šibenik sa svojom okolicom također oskudijevao (sukno, vuna, kože). Budući da tu nema žitarica, mesa i sličnih proizvoda potrebnih za prehranu, sigurno je ta vrst robe pisana posebno, a ovdje je sadržano samo ono što se izvezilo preko mora. ¹³

Najviše bilježaka u našem dokumentu ima o grubom suknu, zvanom »raša« (rassa) koje se proizvodilo za domaće seljačke potrebe, a sigurno su ga nosili i u gradovima siromašniji ljudi. Za to nalazimo potvrdu u činjenici što se dosta ovoga sukna prevozi u Mletke samo radi bojenja, a poslije se moralo vraćati vlasnicima. ¹⁴ Osim toga u nekim bilješkama je izričito navedeno da je dotična truba sukna za vlastitu upotrebu. Zbrajanjem podataka o izvezenom suknu dolazimo do broja od 1326 truba (rodoli) i posebno 498 lakata iste robe. Pokušaj preračunavanja cijelog iznosa u lakte ne dovodi nas do određena rezultata jer su trube bile različite dužine, pa tako i ne možemo točno izračunati koliko je svega raše izvezeno iz Šibenika u te dvije godine. ¹⁵ Osim toga nisu nam ni sačuvani podaci o cijelom obimu trgovine, jer i ovdje ima praznih strana, a i redoslijed zapisa nije sustavan.

Navedeni brojevi o izvezenom suknu očito se odnose samo na robu u svrhu prodaje, jer se posebno svugdje označuje količina koju je trebalo bojiti i zatim vratiti vlasnicima. Količina takve robe u odnosu na onu prvo spomenutu mnogo je manja: svega 179 »truba« i 300 lakata. Među vlasnicima ovoga sukna za bojenje bilo je i šest

¹⁰ S. Ljubić, *Commissiones et relationes Venetae*, sv. III.

¹¹ *Ibidem*.

¹² HAZd, *Šib. opć. spisi*, sv. 18.

¹³ Slično je i u splitskim arhivskim bilješkama ova vrst robe pisana posebno, odvojeno od one za izvoz.

¹⁴ Redovito se to bilježi riječima »per tenzer di ritorno«.

¹⁵ Lakat za mjerenje tkanina iznosio je 0,6846 metara. Vidi B. Ungaroy, »Stare mjere u Dalmaciji«, *Geodetski list*, V (28), Zagreb, 1951, str. 227.

muslimana: petorica iz Skradina i jedan iz Knina. Razlika se u pošilkama vidi i po tome što se u pojedinim bilješkama navodi veći broj »truba«, a posebno se ističe koliko od toga treba obojiti i vratiti.

Osim navedene trgovine i prometa suknom, ističe se i izvoz vina, koje se također izvozi u Mletke. Zabilježeno je 108 bačvica vina. Ono je sigurno najvećim dijelom proizvedeno u šibenskom kotaru, a ima slučajeva da je podrijetlom i s turskog područja. Izvezio se i vosak. Navedeno je u svemu 27 smotaka i 230 libri ove robe, koja je sigurno dovažana iz Bosne, kako je to slučaj i u Splitu ovoga vremena.¹⁶ Uz vosak dolazi u sasvim malim količinama i med (11 bačvica). Bilo je zatim dužica za izradbu bačvica. Količinu im ne možemo izračunati jer je označavana mjerom »somma«, a ne znamo koliko je to iznosilo kod ove robe. U svemu je bilo nešto manje od 500 tih mjera dužica. Dužice su sasvim sigurno izrađivane na daljem kopnenom području isto kao i katran, koji se također ovuda izvezio u manjim količinama. Svježe masline su izvažane u bačvicama, a svega ih se navodi oko 450. Ulja je međutim zabilježeno sasvim malo: nešto više od 10 bačvica. Smokve su sigurno izvažane osušene. Zabilježeno je 2370 bačvica i uz to 2290 libri smokava.¹⁷ Smokve, masline i vino su mogli potjecati i s otočkog dijela šibenskog kotara, iako se to nigdje ne ističe. Dalje je zabilježeno oko 2000 komada govedih koža i nešto bala, ali ne znamo koliko ih je bilo u jednoj bali. Bilo je i bravljih koža (350 bala), te manja količina janječih. Izvezeno je prema zabilježenim podacima 1937 libri vune, koja se u Šibeniku prala i slagala u vreće, a sigurno nije podrijetlom odatle, nego iz tadašnjih turskih krajeva, kao i kože. Kod vune se bilježi kako je rukovana s potrebnim obzirima zdravstvenog karaktera. Spomenuti još treba manje količine bakra, octa, šljiva, sira, svijeca (lojanih) loja, te marasaka.

Kao prijevoznici ove robe spominju se brodari Petar Dujmović, Toma Mijagostović, Grgur Ključić i Antun Kunčić. Često su oni uz tuđu robu prevozili i svoju vlastitu iste vrsti. Živežne namirnice i ostala ovdje navedena roba išla je uglavnom u Mletke, kako su to propisivali mletački zakoni.¹⁸

*

Ekonomске i kulturne veze Dalmacije toga vremena očituju se i u upotrebi mnogih predmeta za osobne potrebe i za domaćinstvo. Neke se označavaju izrazom »alla turchesca«. To se može pratiti

¹⁶ Usp. Pom. zbornik, 1962, str. 362.

¹⁷ S obzirom na neodređenu veličinu bačvica, nije moguće ni približno odrediti ukupnu težinu izvezenih smokava.

¹⁸ Mletačka je Republika zabranjivala (s malim izuzecima) međusobni trgovački promet između dalmatinskih komuna neposrednim putem, sva roba za prodaju morala se dovoziti u Mletke, a onda se tu prodavala pojedinim dalmatinskim trgovcima.

osobito po inventarima pojedinih osoba, koje iza sebe ostavljaju kako odjeću isto tako i druge stvari potrebne u domaćinstvu. Za primjer ćemo uzeti nekoliko citata iz inventara spominjanog trgovca Francesca Antonija Tette, sastavljenog 29. VIII 1644. godine. Tu nalazimo veliku bakrenu posudu »alla turchesca«, devet ručnika »alla turchesca« zvanih »macrame«, dvije bakrene posude za kuhanje »alla turchesca«, jednu posudu od bakra »s nosom« »alla turchesca« (ovo je očito ibrik za vodu), perzijski ćilim i dva druga ćilima slična prvome, zatim i sedla »alla turchesca«, pa kabanice, krznene ogrtače opet »alla turchesca«, košulje i razne druge stvari.¹⁹

Izneseni rezultati i podaci iz dviju godina XVII st. (1642-3) mnogo govore. Iz ovoga se može zaključivati i pretpostavljati i za ostalo vrijeme neposrednog susjedstva Šibenika s bosanskim pašalukom, naravno za mirno doba kad nije bilo nikakvih smetnja normalnom odvijanju trgovačkih i drugih odnosa. Međutim tek nakon dubljih istraživanja po arhivima dalmatinskih gradova moći će se s više sigurnosti govoriti o razvoju trgovine kroz dulje vremena. Dosadašnja proučavanja dubrovačke, splitske i zadarske skele pokazala su zavidan razvoj ove ekonomske grane u vremenu od XVI do XIX st. Slijedeća istraživanja će sigurno donijeti nove zamjerne rezultate i mnogo više osvijetliti ova tamna pitanja naše povijesti.

Seid M. Traljić: DUE CONTRIBUTI ALLA STORIA DEL COMMERCIO DI ŠIBENIK ALLA META DEL XVII SECOLO

Riassunto

Il presente saggio tratta i rapporti commerciali dei mercanti di Šibenik e le città del pascialato bosniaco nel periodo dal 1642 al 1644. La prima parte tratta della compra e dell'esportazione di cavalli attraverso Šibenik nelle città dello Stato pontificio. Sono registrati i nomi dei mercanti i quali svolsero la maggior attività commerciale, inoltre i prezzi di cavalli nonché le località da cui erano forniti.

Il secondo contributo mette in luce l'esportazione di varia mercanzia da Šibenik a Venezia nel rispettivo periodo, tra cui prevalentemente panno grosso, vino, cera, un po' di frutta, cuoio di bue e di montone, lana e alcune altre specie di merce. La maggior parte di queste merci proviene dal territorio turco, in quanto il Distretto di Šibenik fu molto limitato, ed essendo tale non poteva fornire la merce in maniera sufficiente da esportare. Anche per quel che riguarda l'alimentazione essa dipendeva dall'importazione del grano e altri generi alimentari. Il rispettivo territorio si manteneva percipiamente col commercio da cui trasse maggiori profitti e mezzi di sussistenza.

¹⁹ HAZd, *Šibenski općinski spisi*, sv. 19.